

ՄԱՌԵՆ-ԼԱ-ՎԱԼԼԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Sommaire

ACTIVITES DE L'ASSOCIATION

Les activités de
la rentrée 1990

Page 1

Témoignage :
La curieuse histoire
de Daniel T.S

Page 2

Notre pique-nique du 17 juin
à l'Île du Martin-Pêcheur

Page 5

INFORMATIONS DIVERSES

Carnet

Pages 2 et 4

Autres associations à Marne-la-
Vallée :
Le Voile Modèle Club Noiséen

Page 3

ACTUALITE LITTERAIRE

Le décès du poète Mouchegh
Ichkhan

Pages 6 et 7

La Dame d'onze heures
de Jean-Jacques Varoujean

Page 7

LA SAISON 1990-1991
A MARNE-LA-VALLEE

Espace Michel Simon
à Noisy-le-Grand

Page 8

Théâtre de Chelles

Pages 9 et 10

ENCART Adhésions à l'ACAM

EPHEMERIDES

Les événements de la vie
arménienne, 1901-1910

Pages 11 et 12

LES ACTIVITES
DE L'ASSOCIATION CULTURELLE
ARMENIENNE DE MARNE-LA-VALLEE

Cours de langue arménienne pour adultes et adolescents

Ces cours sont donnés par Mme BALIAN, professeur, à la Maison Pour Tous du Champy, 9, allée du Bataillon Hildevert à Noisy-le-Grand ; ils s'appuient sur la méthode audio-orale *Parèv* de H. KURKJIAN.

Inscriptions et détails pratiques : contacter Mme Suzanne MORILLE (tél. 60.08.13.38, le soir), inscription également à la Maison Pour Tous du Champy.

Cours de danse arménienne pour adultes et adolescents

Inscriptions et détails pratiques : contacter la Maison Pour Tous du Champy 9, allée du Bataillon Hildevert à Noisy-le-Grand (tél. 43.03.19.08).

Forum des Associations à Noisy-le-Grand les 6 et 7 octobre 1990

L'ACAM sera bien entendu présente à cette manifestation destinée à présenter les activités des associations et à de fructueuses prises de contact avec membres et non membres.

Ouverture au public :

- Samedi 6 octobre 1990 de 14 à 19 heures
- Dimanche 7 octobre 1990 de 10 à 19 heures.

Réunion amicale du 14 octobre 1990

Notre prochaine réunion amicale trimestrielle aura lieu comme à l'accoutumée dans la Salle des fêtes de la Mairie-Annexe des Richardets, 31, avenue Gabriel Péri à Noisy-le-Grand, à partir de 16 heures. En supplément au programme habituel, une représentation de la pièce de Krikor BELEDIAN, *Mantra III*, interprétée par Jiraïr JOLAKIAN.

Nous espérons vous retrouver aussi nombreux qu'à notre pique-nique du 17 juin 1990 !

A tout de suite !

SUR LE BLOC-NOTE DU TRESORIER
Ordre de virement en date du 22/05/90

Montant: 5 000 F
Donneur d'ordre.....: VILLE DE NOISY-LE-GRAND
Motif de l'opération ..: SUBVENTION 1990
Bénéficiaire: ASSOCIATION CULTURELLE ARMENIENNE M.L.V

La curieuse histoire de Daniel T.S.

Comment peut-on se mettre à apprendre l'arménien à 63 ans ?

Histoire vraie.

ON pourrait, certes, faire appel au proverbe « L'occasion fait le larron » pour expliquer pareille lubie.

Et il est vrai qu'il y a eu la conjonction de trois idées peu banales :

- celle du président de l'ACAM, qui a proposé la mise en place de cours d'arménien ;
- celle du directeur de la Maison Pour Tous du Champy, à Noisy, qui a accepté de prêter son concours et un local ;
- celle d'une enseignante arménienne, Mme BALIAN, qui a bien voulu assurer bénévolement les cours.

Sans oublier le petit groupe d'élèves, sans lesquels tout ce travail n'aurait servi à rien !

Le décor ainsi planté constitue donc « l'occasion » dont nous parlions, mais il n'explique certainement pas tout. En effet, D. T. S., à 63 ans, parle déjà quatre langues et est encore en pleine activité professionnelle (et quelle activité, souvent par monts et par vaux, un peu partout dans le monde !). Il a pourtant rejoint les élèves de Mme BALIAN et entrepris d'apprendre l'arménien à partir de zéro.

Une telle décision demandait explication.

DT.S. est né en Espagne de père arménien (originaire de Meghri) et de mère basque. Bien que le père connaissait parfaitement l'arménien, différents contextes, tant espagnol que français, ont fait que le fils n'a pas appris l'arménien, à son grand regret. Deux guerres successives (guerre civile espagnole de 1936-1939, puis Guerre mondiale de 1939-1945), ont coupé la famille de ses attaches arméniennes, au point que toute trace de la famille paternelle a été perdue pendant plus de quarante années. Jusqu'au jour où, au cours d'un voyage à Erevan...

Un jour de 1981, D.T.S. décide de saisir une occasion de se rendre en Arménie en compagnie d'une douzaine de personnes : laissons-le raconter les conditions de ce voyage.

AL'INITIATIVE de Mme A. ARTINIAN, personnalité d'Alfortville bien connue dans le monde musical, un groupe comprenant entre autres le directeur de l'Orchestre de Romans A. SIRANOSSIAN et une cantatrice américaine, Mme DEDEYAN, organise un voyage à vocation culturelle à Erevan. Au programme rencontres d'éminents musiciens, concerts, visite à la résidence des compositeurs à Dilijan, et j'en passe.

Disons pour l'histoire que ce voyage fut un succès extraordinaire et venons à l'aventure qui s'y est greffée.

COMME chacun sait, tout voyage organisé en URSS - et la RSSA n'y échappe pas - doit se placer sous l'égide de l'Intourist, qui fournit généreusement le guide approprié. En l'occurrence ce fut une guide arménienne de bonne qualité, avec laquelle nos rapports ont tout de suite été bons. Ce qui fait que le troisième jour de notre séjour mon épouse eut l'idée de lui demander si, par hasard, elle n'aurait pas connaissance de l'existence de représentants de la famille TER-SAKARIAN, de Meghri.

La réponse de la guide fut négative. Mais, ajouta-t-elle, son père était justement de Meghri et elle lui poserait la question le soir même.

Le résultat dépassa toutes les espérances : le lendemain, nous recevions la visite de tous nos cousins germains présents à Erevan, trois couples avec leurs enfants, plus quelques collatéraux. Ce furent là des retrouvailles aussi émouvantes qu'inattendues, rendues, hélas ! un peu laborieuses du fait de l'obstacle de la langue : à l'exception de deux - parlant l'un le français, l'autre l'anglais - tous les autres ne connaissaient que l'arménien et le russe.

Et voilà comment l'envie vous vient, même à 63 ans, d'apprendre l'arménien !

Daniel TER-SAKARIAN

JOYEUX ANNIVERSAIRE EN OCTOBRE 90

- le 2, Garabet LALIKOGLU, Gonesse
- le 8, Nechan SAMOUELIAN, Aulnay
- le 13, Azad KIBARIAN, Paris
- le 17, Serge KAZANDJIAN, Gournay
- le 18, Mihran KURKDJIAN, Gournay
- le 19, Paul MELKONIAN, Champigny-sur-Marne
- le 21, Catherine NORIGUIAN, Gagny
- le 21, Armand ZAHREDJIAN, Villemomble
- le 22, Alexandre ISRAELIAN, Gressy

JOYEUX ANNIVERSAIRE EN NOVEMBRE 90

- le 1er, Madeleine SARIAN, Le Perreux-sur-Marne
- le 2, Azad DER SARKISSIAN, Neuilly-sur-Marne
- le 4, Catherine YEREBAKANIAN, Noisy-le-Grand
- le 9, Arlette ISRAELIAN, Gressy
- le 9, Roger PENICHON, Pierrefitte
- le 13, Mathias MORILLE, Chelles
- le 18, Gary DUHANYAN, Noisy
- le 26, Patrick SAMUELIAN, Paris.

JOYEUX ANNIVERSAIRE EN DECEMBRE 90

- le 2, Sevan OHANYAN, Villemomble
- le 6, Louis YEREBAKANIAN, Noisy
- le 8, Annette PALUYAN, Villemomble
- le 8, Jacques YERAMIAN, Noisy
- le 9, Pierre BEYEKLIAN, Le Kremlin-Bicêtre
- le 10, Zarouhie DJIVELEKIAN, Champs-sur-Marne
- le 10, Alexandre NALCHAJIAN, Noisy
- le 10, Danièle VAGHARCHAKIAN, Chelles
- le 11, Hera DER SARKISSIAN, Neuilly-sur-Marne
- le 15, Arpi OHANYAN, Villemomble
- le 16, Elisabeth SOUDJOUKDJIAN, Chelles
- le 18, Arminé KHERIMIAN, Chelles
- le 21, Mireille PENICHON, Paris
- le 21, Marie ZARTARIAN, Neuilly-sur-Marne
- le 23, Mireille DUHANYAN, Noisy
- le 27, Florette KURKDJIAN, Gournay
- le 29, Saro MINASSIAN, Chelles.

LE VOILE MODELE CLUB NOISEEN

Présentation d'une association active à Noisy-le-Grand.

Après la présentation du Cercle Alekhine, club d'échecs de Noisy-le-Grand (voir Bulletin de l'ACAM n° 3), nous continuons la présentation des associations de notre région par celle d'un club très actif aux plans régional, national et international, le Voile Modèle Club Noiséen.

Ce qu'est le VMCN

Le Voile Modèle Club Noiséen est un club de modélisme naval situé à Noisy-le-Grand. Créé en 1986 par MM. GERARD et VEQUE (ce dernier est actuellement responsable Voile de la FFMN pour la région Ile-de-France), il a pour objet la construction de voiliers radiocommandés, la participation et l'organisation de compétitions et l'initiation des jeunes à cette pratique.

Appartenant à la Ligue Paris-Ile-de-France, le club est affilié à la Fédération Française de Modélisme Naval - FFMN - et à la Fédération Française de Voile - FFV.

L'actuel président M. Frédéric BOURSON est champion de France 1988 de Match-Racing.

Bilan de la saison 1988-1989

Comme chaque année, le calendrier 88-89 du VMCN a été bien chargé, tout d'abord avec l'organisation de six journées de compétition sur le bassin du centre urbain régional (CUR) à Noisy-le-Grand. Parmi ces journées, on doit noter que deux présentaient un concours international de vapeur. Ce concours était l'un des trois seuls organisés en Europe. Anglais et Belges se présentèrent en force et remportèrent la majorité des titres.

D'autre part, le VMCN a organisé deux journées de régates Classe M qualificatives au Championnat de France à la base de Vaires.

Outre la participation à toutes les courses de la Ligue Ile-de-France, à vingt-quatre concours nationaux et sept régates internationales, plusieurs membres se sont qualifiés et ont participé à deux Championnats de France ; deux d'entre eux sont même allés

apparaître deux Noiséens aux 6ème et 13ème places sur 350 coureurs classés, le Club dans son ensemble se classant 6ème sur 67 classés.

Des moyens accrus

Depuis début 1990, et grâce aux efforts de la Municipalité de Noisy-le-Grand, le Club dispose d'un local-atelier à la Maison Pour Tous du Centre, où il peut accueillir les modélistes passionnés de voile, jeunes et moins jeunes, débutants ou confirmés. Le club moule lui-même ses coques de bateaux.

à Rome défendre nos couleurs au Championnat d'Europe en septembre dernier.

Les principaux déplacements hors Ligue se sont effectués à Creil, Marseille, Orléans, Aix-en-Provence, Châteauroux, La Rochelle, Béthune, Reims... et pour l'étranger en Suisse et en Italie.

Dans plus de 35 % des cas le VMCN est revenu vainqueur de ces compétitions. C'est pourquoi les classements nationaux font

Qui contacter?

On adhère au VMCN moyennant une cotisation annuelle de 150 F pour les juniors et 275 F pour les seniors. Le club assure les affiliations aux Fédérations et fournit les licences de compétition. Les personnes intéressées peuvent s'adresser pour tous renseignements complémentaires au (1) 43.05.51.21.

[Informations recueillies auprès de M. VEQUE]

LES NOCES D'OR DE M. et Mme Avédis DURGUERIAN

Une émouvante cérémonie à Montreuil.

LE samedi 16 juin 1990, nous avons assisté à l'émouvante cérémonie des Noces d'Or de M. Avédis DURGUERIAN et de Mme Théodora DURGUERIAN, née DERNIKOPOULOU.

M. Jean-Pierre BRARD, député-maire de Montreuil, est venu présider la cérémonie ; pour la seconde fois, le couple a prononcé ses vœux, en présence de leurs deux fils, de leurs deux filles et de leurs petits-enfants et d'une trentaine de proches et amis.

Le député-maire retraça le parcours de la vie de ses concitoyens.

AVEDIS DURGUERIAN est né en 1906, à Sebaste (actuellement Sivas), en Anatolie. C'est par chance qu'il est rescapé du génocide de 1915, au cours duquel la plus grande partie de sa famille est massacrée. Il se réfugie à Constantinople, où il poursuit ses

études chez les Pères Mekhitaristes de Vienne. En 1924 il émigre en France et arrive à Montreuil. En 1936, c'est le conseil de révision, et en 1939 il est mobilisé. Le 22 août 1940, il épouse Théodora DERNIKOPOULOU, née en 1915 de parents grecs à Metresse, en Thrace orientale. Ils donnent naissance à deux garçons et deux filles ; l'aîné de leurs petits-enfants a treize ans.

M. DURGUERIAN était un « homme du cuir » : il a travaillé comme cordonnier à Montreuil où il était très apprécié.

APRES le séisme de 1988 en Arménie, Avédis DURGUERIAN, muni d'une liste des foyers arméniens de Montreuil, a rencontré le député-maire M. BRARD... et c'est ainsi, avec le soutien et les encouragements de la

municipalité, qu'est née l'Union Culturelle Arménienne de Montreuil.

Après la cérémonie, un cocktail était offert par la municipalité, et une réception organisée par l'UCAM, dont nous avons rencontré les responsables. Nous avons longuement parlé avec M. et Mme M. DURGUERIAN et contemplé leur album de famille.

Nous avons également fait la connaissance de leurs fils : l'un habite à Noisy-le-Grand, et reçoit régulièrement le Bulletin de l'ACAM, et l'autre réside en Seine-et-Marne.

*Souhaitons longue vie
et bonne santé à
M. et Mme M. DURGUERIAN !*

P. P.

DEUILS

*Տէր եւ Տիկին Ֆիլիպի Փիլիպպոսեան
եւ զաւակները,
Օր. Արարսի Փիլիպպոսեան,
Ճամճեան, Փոստաճեան,
Աքթերեան եւ Յովակիմեան
ընտանիքները ցաւով կը
ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր՝*

*ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆՈՒՇ ՓԻԼԻՊՊՍԵԱՆ-Ի
(Ծնած՝ ՃԱՄՃԵԱՆ, Ռօստոսթօ)*

*մահը, որ տեղի ունեցաւ Ֆրանսա,
2 Ապրիլ 1990-ին, 92 տարեկանին:
Յուդարկաւորութիւնը կատարուեցաւ
Երեքշաբթի, Ապրիլ 10-ին, Ալֆորվիլի
Աք. Գօղոս-Գետրոս եկեղեցին եւ
մարմինը փոխադրուեցաւ տեղւոյն
գերեզմանատունը:*

*1, avenue Houette
93160 Noisy-le-Grand*

M. et Mme Daniel TER-SAKARIAN ont la douleur de vous faire part du rappel à Dieu de leur mère

Mme Marie-Louise CORDONNIER

munie des sacrements de l'Eglise.

L'inhumation a eu lieu au cimetière de Noisy-le-Grand le Vendredi 4 mai 1990.

22, avenue du Général de Gaulle
93160 Noisy-le-Grand

*[Mme CORDONNIER, née le 14 février 1908
à Spincourt (Meurthe-et-Moselle) et décédée
le 2 mai 1990 dans sa 82e année, habitait à
Noisy-le-Grand chez sa fille et son gendre.]*

L'ACAM, représentée par les membres du conseil d'administration, s'est associée au deuil qui a frappé nos amis. Une affectueuse pensée est demandée à ceux qui ont connu ces chères disparues.

PIQUE-NIQUE DU 17 JUIN 1990 A L'ILE DU MARTIN-PECHEUR

Une réussite pour notre première fête champêtre.

L'ACAM était honorée ce jour par la présence de personnalités comme M. Albert ANDONIAN, venu d'URSS, et de M. Jean-Claude KOUYOUMDJIAN, membre du bureau de l'Association des Arméniens de Créteil, et d'autres invités de marque qui venaient d'Arménie, d'Iran, de Syrie et du Liban.

POUR beaucoup d'entre nous, la seule mention d'une île évoque le doux farniente à l'ombre des palmiers ou cocotiers, entourés de l'océan, bercés dans la lumière et la chaleur des tropiques. Pour d'autres, une île évoquerait plutôt l'esprit d'isolement loin des bruits et des nuisances de la ville. Et encore, pour certains, une île serait bien naturellement d'abord la traversée obligatoire de l'eau, sa proximité et son contact, avant de débarquer dans un « nouveau monde ». Les exemples abondent : *L'île au trésor, L'île mystérieuse, L'île enchantée, etc.*

Et cette année, le 17 juin, à l'invitation de l'ACAM, nous avons pu vivre tous ces fantasmes ... et même plus. En une journée, nous avons tous savouré, chacun à sa façon, les délices, réelles cette fois-ci, de cette merveilleuse petite île baptisée « du Martin-pêcheur ».

Nous ne savons pas si les décideurs de l'ACAM avaient pensé à toutes ces évocations que pourrait engendrer une île, mais en tout cas nous saluons leur initiative pour ce choix d'une fête champêtre annuelle. N'oublions pas le sympathique animateur de la sono non-stop, M. Christophe, dit Titof, pour son concours bénévole et son matériel

AUX environs de Champigny-sur-Marne, l'île boisée du Martin-Pêcheur est si près du quai de la Marne qu'elle semble en faire partie. Néanmoins, pour y accéder, il faut traverser une « manche » large d'une dizaine de mètres, et monter les escaliers de bois jusqu'à terre ferme (quelque 4-5 mètres plus haut) pour y découvrir un beau gazon, une grande salle prolongée d'une vaste terrasse couverte où tout était prêt pour nous recevoir, et, plus loin, des installations de jeux.

Les premiers arrivés ont pu assister aux difficultés de transporter jusque-là

l'important et imposant équipement lourd de sonorisation. D'abord de la route au quai, transfert sur le radeau où il fallait tout bien équilibrer au risque d'en faire don à la belle et envoûtante Marne, et puis les hisser par les escaliers. Finalement, tout l'équipement, et tout le monde, a bien pu traverser ; le souvenir de cette courte mais amusante traversée fluviale en radeau restera longtemps dans notre mémoire : personne ni rien n'est tombé à l'eau, et tout au long de la journée la musique a accompagné nos activités. Musique bien équilibrée, musique de toute nature, douce ou rythmée, tantôt arménienne tantôt autre.

UNE fois installés, il était temps d'allumer le barbecue. Les organisateurs avaient prévu le matériel nécessaire, sauf l'« homme du feu ». Les « maîtres de feu » se sont succédé jusqu'à ce que les braises aient atteint leur niveau optimal pour mériter les fameux « khorovadz » arméniens et les rendre succulents. Ah ! les « khorovadz » arméniens, c'est un art qui s'apprend ! D'autres familles avaient apporté des plats tout faits qu'elles ont simplement débarrassés sur les tables. A toutes les tables c'était la bonne humeur et la joie.

Il faisait beau. Le soleil était tout autour, mais aussi dans les cœurs. Toute cette joyeuse et délicieuse ambiance bercée par une brise fraîche baignait dans les rythmes mélodieux de chansons et airs arméniens.

LE dimanche 17 juin, Fête des Pères, les Papas n'ont pas été oubliés : au contraire, ils étaient à l'honneur, et le premier des nombreux toasts leur était dédié. En effet certaines familles avaient eu l'heureuse idée de se réunir tous là pour fêter leur père en plein air. Dans la bonne humeur

les toasts se sont succédé, et vers la fin du repas - une petite surprise agréable - le président PILIBOSSIAN annonçait que le café était offert par l'ACAM.

APRES le café servi par les gracieuses dames dans des récipients rapportés d'Arménie, les jeux pour se détendre. Sur cette petite île, entre le gazon, la terre battue et l'ombre des marronniers géants (mieux que les cocotiers...), tous les jeux étaient disponibles, pour petits et grands, hommes et femmes. Les jeux de ballon, de boules, de cartes, les échecs, le tonneau de l'ivrogne, et bien sûr le tournoi de jacquet, remporté par Garbis KARAMANLIAN, d'Alep.

Certains ont même pu s'initier aux joies du canoë-kayak sur la Marne, grâce aux précieux conseils et sous la surveillance du moniteur.

N'oublions pas aussi la détente par la causette en chaise longue à l'ombre des arbres, tout en regardant glisser les barques sur la Marne paisible.

Plus tard dans l'après-midi c'était l'amusant jeu des chaises musicales sous la direction de l'entraînant Khatchig KAZANDJIAN, qui a regroupé les jeunes enfants et adolescents - dans des rythmes endiablés - avec l'enthousiasme des parents aussi. Et tout le monde a applaudi le jeune Mickaël YERAMIAN couronné champion de ce jeu.

LA journée tirait à sa fin, on pensait déjà aux encombrements possibles sur le chemin de retour par un si beau dimanche, et surtout au lendemain, jour de travail ; bien que... on voudrait rester un peu plus longtemps ici, mais... il fallait aussi rentrer avant la tombée de la nuit. Mais bien entendu sans oublier de s'inscrire comme membre de l'ACAM pour être au courant des activités à venir.

Finalement, en rentrant, nous avons eu l'impression d'avoir passé une longue journée sur une lointaine île de rêve, sans les inconvénients d'interminables voyages d'aller-retour, ni la moiteur torride des tropiques.

Qu'importe d'avoir été à l'ombre des cocotiers ou des marronniers, de voir s'étaler devant nous la rivière ou l'océan, l'important c'était de pouvoir se ressourcer en pleine nature !

Setrag KAZANDJIAN

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ, ՄԱՐԴԸ ԵՒ ՌԻՍՈՒՑԻԶԸ

Յարգանքի նուէր իր նախկին աշակերտուհիէն.

Եստեր գրեցին ու ներկայացուցին Մուշեղ Իշխան ազգային գործիչը եւ Մուշեղ Իշխան բանաստեղծը: Ես պիտի փորձեմ բանի մը տպաւորութիւններ արտայայտել Մուշեղ Իշխան մարդուն եւ ուսուցիչին մասին:

Ժամը 12, Ա. Նշան ազգային միջնակարգ վարժարան, Պէյրութ: Կէսօրուան դադարի զանգը կը հնչէ: Ռիթմ, քովէս կ'ըսէ.

«Առ յուշատետրդ, աճապարէ՛ եւ հետս եկուր»
Հետեւեցայ իրեն, առանց հարցնելու թէ ո՛ր եւ որո՞ւ քով կը տանէր զիս:

Քալելով հասանք մեզի դրացի բայց ինծի անծանօթ դպրոց մը՝ Նշան Փալանճեան ձեմարանը: Ռիթմ, համարձակ, մտաւ ձեմարանին մուտքէն, ուղղուեցաւ դէպի կեդրոնական շէնքը, մօտեցաւ աստիճաններուն վրայ կեցած մարդուն, բարեւեց եւ յուշատետրը երկարելով խնդրեց որ երկու տող արձանագրէ մէջը: Ապա, ինծի դառնալով, ականջիս փսփսաց.

« Մուշեղ Իշխանն է: »

Երբ արձանագրութիւնը վերջացաւ, ամչնալով, ես ալ խնդրեցի այդ ժպտուն եւ համեստ երեւոյթով մարդուն որ նոյնը ընէ ինծի:

Այսպէս գրեց Մուշեղ Իշխան.

« Սիրելի...

« Կը մաղթեմ որ ձեմարան մտնես եւ զայն փայլուն կերպով աւարտելու բաղդը ունենաս:

8-6-1960 »

Նոյն տարին աւարտեցի Ա. Նշանը եւ, Մուշեղ Իշխանի մաղթանքը իրականացնելու համար կարծես, վերամուտին արձանագրուեցայ ձեմարան, եւ զինքը ունեցայ որպէս գրականութեան ուսուցիչ:

«Պարոն Մուշեղ» - այսպէս կը կոչէինք զինքը - տարբեր շէր իմ տեսած առաջին օրուան մարդէս:

Միշտ համեստ, ժպիտը դէմքէն անպակաս, կատակասէր, չափազանց զգայուն, բարկութիւնը իրմէ վանած, ան այսպէս կը ներկայանար իր աշակերտներուն, եւ այսպէս ալ պիտի մնայ անոնց յիշողութեան մէջ:

Երբէք չգիտցայ ուսուցիչ էր թէ հայր, բարեկամ թէ բանաստեղծ: Մօտիկ էր բոլորին, տրամադրելի ամէն վայրկեան, սիրով լեցուն բոլորին նկատմամբ, ան ըլլայ մանուկ թէ պատանի, երիտասարդ թէ տարեց:

Պր. Մուշեղ դասարան կը մտնէր մեզի այցելութիւն տալու պէս. շէր զգացնէր թէ տեղի ունեցածը դաս էր, պարտականութիւն, այլ հանդիպում, խօսելու համար Դանիէլ Վարուժանի կամ Ռուբէն Չարդարեանի, Եղիշէ Չարենցի կամ Վահան Տէրեանի մասին. կը խօսէր, կը պատմէր, կ'ընթերցէր մեզի, կը թելադրէր կարողալ այսինչ կամ այնինչ հատորը կամ բանաստեղծութիւնը:

Պր. Մուշեղ նոյն մարդն էր դասարանէն ներս թէ դուրսը, բակը թէ դասախօսութեան սրահը:

Ձեմարանին մէջ սորվեցայ ձեմարանին քայլերգը, խօսք Մուշեղ Իշխանի, երաժշտութիւն Բարսեղ Կանաչեանի.

Մեր բոլորիս դուն ուխտավայր , ձեմարան,
Կու գանք քեզի՝ ծարաւ լոյսին մայրենի,
Քու հարազատ յարկիդ ներքեւ սիրական
Մեր կեանքն ուրախ եւ միշտ ազատ կը ծաղկի:

Գրոհին դիմաց օտար ու ժանտ հովերուն
Յաղթական բերդ, աւանդատուն հայկազեան,
Քեզ կերտեցին առաքելներ մեծանուն
Գաղափարի իբրեւ տաճար անսասան:

Հայ դպրութեան դուն Չահակիր, ձեմարան,
Հայրենաբաղձ հոգիներուն մեր բոլոր
Տո՛ւր Մեսրոպի հաւատքին լոյսն իրական
Եւ փառքն անհուն հայ հանճարին դարաւոր:

Մուշեղ Իշխան կը գրէր այն ինչ որուն խորապէս կը հաւատար. իրեն համար ձեմարանն ու բոլոր հայ վարժարանները արտերկրի մէջ ուխտավայրեր էին, օճախներ ուր կը պատրաստուին հայ մարդիկ, ուժեղ եւ տոկուն, այլասերող ուժերուն գրոհին եւ ժանտ հովերուն դիմացող, որոնք անպայման պիտի ծառայեն իրենց ազգին: Ինք ձեմարանին մէջ Նիկոլ Աղբալեանէն ու Լեւոն Շանթէն ստացած էր այդ ոգին զոր մեզի փոխանցեց, իրմէ բան մըն ալ աւելցնելով:

Պր. Մուշեղ այնքան կապուած էր ձեմարանին, որ արձակուրդ օրերն անգամ, եթէ պատահէր որ որեւէ պատճառով անցնէիք ձեմարանի առջեւէն, կամ մտնէիք բակը, զինքը կը գտնէիք հոն:

Ինծի այնպէս կը թուի որ Մուշեղ Իշխան հայրենի հողի վերածած էր այդ պատառ մը տարածութիւնը, եւ անկէ կը ծծէր իր ներշնչումը:

(Շար. էջ 7)

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԻԱՆ
ՄԱՐԴԸ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԻԶԸ

La Dame d'onze heures
de Jean-Jacques VAROUJEAN

(Շար. 6-րդ էջէն)

Une actualité de tous temps et de tous lieux.

Մի քանի տարի ետքը, իր մաղթանքն ալ գերացանցեցի եւ եղայ ձեմարանի ուսուցիչ իր հրաւերով:

Հակառակ իր մեծ մարդ եւ մեծ բանաստեղծ մ'ըլլալուն, մեզի հետ կը վերաբերէր որպէս հաւասարներ:

Այդ տարիներուն հասկցայ որ Պր. Մուշեղ 1915-ի ցեղասպանութենէն ճողոպրած, տառապած ու շատ դժուար օրեր անցուցած բանաստեղծ էր: Կը բաւէ կարդալ իր արձակ էջերը, ձացի եւ լոյսի համար, կամ բանաստեղծութիւններ (Ցառապանք), ըմբռնելու համար այդ բոլորը: Տառապած մարդու սրտի խօսքը կը հասնի բոլորին: Ան կ'երգէ ուրիշին ցաւը հարազատութեամբ. չափազանց զգայուն եւ պարզ, ան պարումներու բանաստեղծն է:

Հայ լեզուն Պր. Մուշեղի հաւատամքն էր, մեր գոյութեան գրաւականը, եւ ատոր համար եղած էր հայերէնի եւ գրականութեան ուսուցիչ:

Մուշեղ Իշխան կը հաւատայ որ առանց հայ լեզուին մեր ժողովուրդը կը մնայ անտուն: Պր. Մուշեղ մարդը շիջեցաւ 12 Յունիս 1990-ին, սակայն Մուշեղ Իշխան բանաստեղծի հորի ու սրտի ձայնը կայ իր հատորներուն ու բանաստեղծութիւններուն մէջ, եւ անոնց արձագանգն ու պատգամը պիտի լսուին նոր սերունդներու շրթներէն, արտերկրի եւ հայրենիքի մէջ:

Զեմ յիշեր թէ ի՞նչ գրած էր Պր. Մուշեղ Ռիթայի յուշատետրին մէջ: Յամենայն դէպս ուրիշ մաղթանք ըրած ըլլալու էր. Ռիթա բաղդը չունեցաւ ձեմարան յաճախելու եւ Պր. Մուշեղի

*Արեւի անո՛ր - ինչե՛ր,
 Ի՞նչ մարտի տը ծիւղե՛ց
 Ինչի՛նչ - նա շո՛ւ էր ինչ...
 Բերն - նա մարտի
 Բերն - նա մարտի.
 8-6-1960*

J'étais à la dernière de *La Dame d'onze heures* de VAROUJEAN au Théâtre ESSAION. La pièce était jouée dans une mise en scène d'Antoine Léonard MAESTRATI, avec Nadine SERVAN et Guillaume DESTREM.

La Dame d'onze heures bavarde et soliloque avec un jeune garçon rencontré en faisant son marché, sur l'existence, le regard que l'on devrait porter sur les autres, sur le monde... et inconsciemment les paroles maladroites, hachées, d'une vieille Arménienne rescapée des massacres lui reviennent en mémoire, comme un leitmotiv inoubliable :

« Venez, on va faire grand fête, très grand... J'ai aussi olives, viandes séchées, beurre salé, tripes, légumes dans la saumure : aubergine, choux, concombres plein les jarres... »

- Si tu veux toi déjeuner avec nous, pas inquiéter, fils raccompagner avec cheval...

- Cheval, dada, hue, routes dangereux... Kurdes descend montagne... voulaient prendre moi sa fille... Moi, jeune, jolie... Ma mère s'est défendue bec et ongles...

Repartis dans montagne... là-haut... plus jamais revue... Mon père aller monter... Ils abattu lui... c'était longtemps là-bas... ».

La pièce de VAROUJEAN est simple et poétique: c'est la vie, les états d'âme d'une femme, d'une mère de famille nombreuse qui, malgré une vie de labeur, a toujours voulu s'ouvrir aussi au monde, aux autres et à leurs souffrances, et inconsciemment elle répète cette lancinante mélodie de la tragédie arménienne recueillie de la bouche de sa vieille voisine de soixante-dix-sept ans qui insiste à chaque fois pour l'inviter à déjeuner et qui lui dit : « Frère va arriver, il te raccompagnera sur cheval, les routes sont dangereuses... », etc.

Je relève aussi cette phrase de la pièce, qui fait froid dans le dos : « ...une de ces bonnes années 15, comme il s'en fait de plus en plus souvent... ». C'est terrible, et toujours d'actualité.

Maria SANSONETTI

LA SAISON 1990-91

A MARNE-LA VALLEE

Une faible partie des spectacles donnés dans nos communes.

Espace Michel Simon

36, rue de la République
93160 NOISY-LE-GRAND
(1) 49.31.02.02

- N'ECOUTEZ PAS MES DAMES*, de Sacha Guitry, avec Dominique Paturol, Micheline Dax et Georges Descrières
Samedi 6 octobre à 21 h.
- CLAUDE MAILLOLS*, Récital de piano à l'Eglise Saint-Sulpice : pièces de Schumann, Mozart, Rachmaninov et Debussy
Dimanche 21 octobre à 16 h.
- BALLET THEATRE DE LENINGRAD*, ballets *L'Idiot* et *Le Mariage de Figaro*, dans une chorégraphie et mise en scène de Boris Eifman
Mardi 23 octobre à 21 h.
- JULIA MIGENES*, Récital
Vendredi 26 octobre à 21 h.
- LES MEILLEURS AMIS*, d'Hugh Whitmore, dans une adaptation de Pol Quentin et une mise en scène de James Roose-Evans, avec Edwige Feuillère, Guy Tréjan et Philippe Laudénbach
Vendredi 9 novembre à 21 h.
- MICHEL LEEB*, Récital
Lundi 19 novembre à 21 h.
- LE BARBIER DE SEVILLE*, de Beaumarchais, avec Pierre Doris et Christian Marin
Vendredi 23 novembre à 21 h.
- JEAN-CLAUDE GALLOTA*, avec sa dernière création *Les Mystères de Subal*
Mardi 27 novembre à 21 h.
- DUKE ELLINGTON'S SOPHISTICATED LADIES*, le New-York Harlem Opera Ensemble
Mercredi 5 décembre à 21 h.
- STEPHANE GRAPELLI ET MICHEL LEGRAND*, Récital de jazz
Vendredi 7 décembre à 21 h.
- BARBARA*, Récital
Vendredi 14 décembre à 21 h.
- ROBERT HIRSCH - MOI, FEUERBACH*, de Tankred Dorst, dans une mise en scène de Stephan Meldegs
Mercredi 19 décembre à 21 h.
- LES VALSES DE VIENNE*, Opérette, Musique de Johan Strauss père et fils
Dimanche 13 janvier à 15 h.
- LA FLUTE ENCHANTEE*, de Mozart, par le Salzburger Kammeroper
Vendredi 18 janvier à 21 h.
- MURIEL ROBIN*, Récital
Mercredi 23 janvier à 21 h.
- LES BALLETS DE MONTE-CARLO*
Vendredi 25 janvier à 21 h.
- A VOS SOUHAITS*, de Pierre Chesnot, avec Roger Pierre et Claudine Coster
Samedi 2 février à 21 h.
- LA GUERRE AUX ASPERGES*, de Pierre Louki, dans une mise en scène de Daniel Benoin, avec Claude Piéplu et Ronny Coutteure
Vendredi 8 février à 21 h.

- ADELAIDE 90*, de et avec Robert Lamoureux et Danielle Darrieux, mise en scène de Francis Joffo
Dimanche 10 février à 15 h.
- RAMPALILAGOYA* Récital de flûte et guitare
Mardi 12 février à 21 h.
- AIDA*, de Verdi, par le Teatro Lirico Arturo Toscanini di Milano
Samedi 9 mars à 21 h. et Dimanche 10 mars à 15 h.
- PIERRE BACHELET*, Récital
Vendredi 15 mars à 21 h.
- LE CHANTEUR DE MEXICO*, musique de Francis Lopez
Dimanche 17 mars à 15 h.
- J'EN SUIS PAS RAPPAPORT*, de Herb Ganner, dans une mise en scène de Georges Wilson, avec Jacques Dufilho et Bernard Fresson
Samedi 23 mars à 21 h.
- L'ENFANT ET LES SORTILEGES*, Fantaisie lyrique de Ravel et Colette, par l'Opéra de Lyon
Mardi 26 mars à 21 h.
- CLAUDE BOLLING / CLAUDE LUTER* Récital
Vendredi 29 mars à 21 h.

Théâtre de Chelles

Place des Martyrs
de Chateaubriant
77500 CHELLES
(1) 60.08.55.00

- CENDRILLON*, ballet de Prokofiev, par le Grand Ballet de l'Opéra de Kiev, 80 danseurs
Jeudi 18 octobre à 21 h.
- LA FACTURE*, de Françoise Dorin, dans une mise en scène de Raymond Gérôme, avec Serge Lama et Agnès Soral
Vendredi 19 octobre à 21 h.
- LA GUERRE DE TROIE N'AURA PAS LIEU*, de Jean Giraudoux, dans une mise en scène de Jean Danet, avec Yvan Varco et Martine Mongermont. Vendredi 16 et Samedi 17 novembre à 21 h.
- LA CERISAIE*, d'Anton Tchekov, adaptation de Jean-Claude Carrière, dans une mise en scène de Pierre Meyrand, avec Arlette Tephany
Samedi 8 décembre à 21 h.
- LES ETOILES DE L'OPERA DE KIEV*
Samedi 12 janvier à 21 h. et Dimanche 13 janvier à 15 h.

BULLETIN D'ADHESION 1990

à l'ACAM, Association Culturelle Arménienne de Marne-la-Vallée
1, avenue Houette, 93160 NOISY LE GRAND

Je soussigné (e)

_____ **Nom de l'adhérent**
 _____ **Prénoms**
 _____ **Date et lieu de naissance**
 _____ **Adresse**

 _____ **Code postal**
 _____ **Localité**

Autres adhérents **Prénoms, date et lieu de naissance de chacun**

_____ **Conjoint**
 _____ **1er enfant**
 _____ **2ème enfant**
 _____ **3ème enfant**
 _____ **4ème enfant**

adhère à l'ACAM et déclare me conformer à ses statuts.

Je joins le montant de la cotisation :

1ère personne.....	50,00 F
Autres personnes.....x 25,00 F :	F
Total :	F

que je règle par chèque bancaire/postal (rayer la mention inutile) à l'ordre de l'ACAM.

Fait à, le

Signature :

Les informations demandées ci-dessus, à l'usage exclusif de l'ACAM, nous sont nécessaires pour prendre utilement en compte votre demande d'adhésion. Conformément à la loi du 6 janvier 1978 «Informatique et Libertés», vous êtes habilité à obtenir communication des informations nominatives recueillies et, le cas échéant, à nous en demander toute rectification.

1

VOUS N'ETES PAS ENCORE ADHERENT DE L'ACAM ?

Remplissez le bulletin d'adhésion ci-contre.
 Joignez-y votre règlement par chèque
 bancaire ou postal, à l'ordre de l'ACAM.

VOUS RENOUVELEZ VOTRE ADHESION A L'ACAM ?

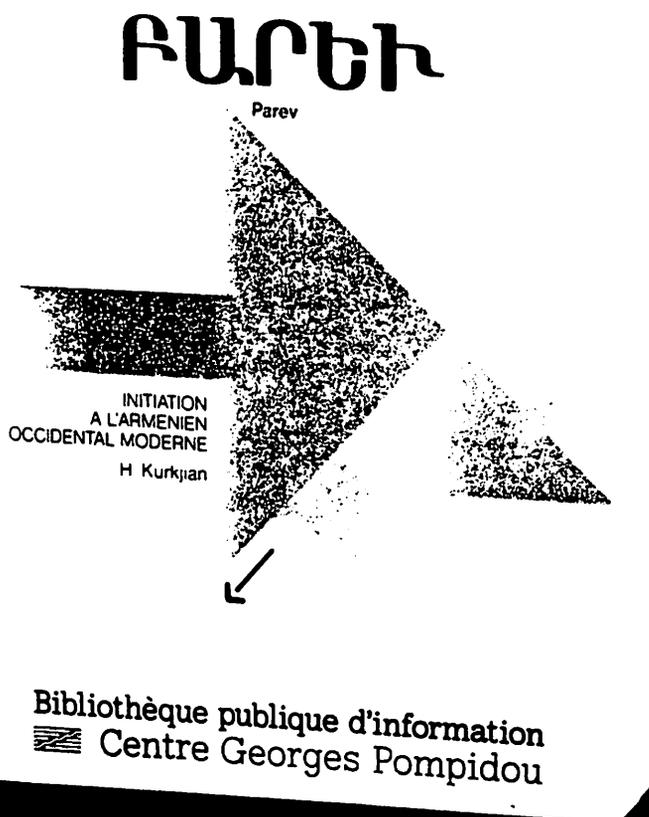
Indiquez «Renouvellement» sur le bulletin
 d'adhésion ci-contre.
 Joignez-y votre règlement par chèque
 bancaire ou postal, à l'ordre de l'ACAM.

2

Postez l'ensemble dès aujourd'hui dans une
 enveloppe affranchie au tarif LETTRE et
 adressée à :

ACAM
1, avenue Houette
93160 NOISY LE GRAND

Parèv ... pour apprendre l'arménien

Un nouveau titre de la collection "Bonjour salut":
"Parèv" / H. Kurkjian

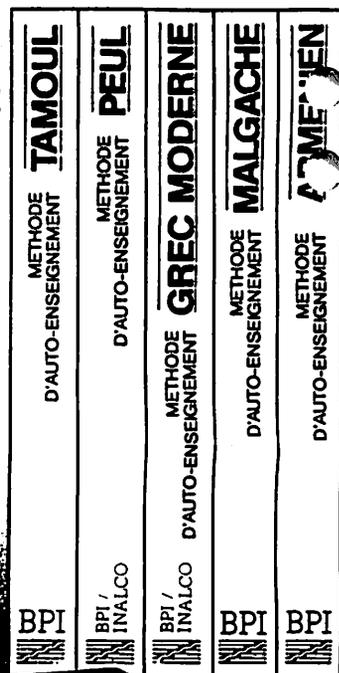
méthode d'auto-apprentissage
d'arménien occidental moderne
(2e édition de l'arménien sans maître)
1 manuel bilingue + 10 cassettes
56 leçons, des textes littéraires,
un lexique, un index grammatical et
8 heures d'enregistrement
(dialogues et exercices)

Titres parus :

"Vanakkam" (tamoul) éd. BPI (86)

"Ya sou" (grec) éd. BPI / INALCO (86)

"Parèv" (peul) éd. BPI (86)

laboratoire de Langues de la Bibliothèque Publique d'Information,

tél (1) 42 77 12 33 p. 44 45

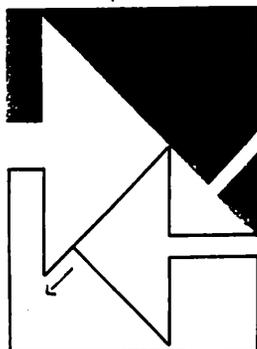
ARMENIEN

Pour commander "Parèv", méthode d'auto-enseignement d'arménien,
retourner ce coupon-réponse à:
ACAM 1, avenue Houette 93160 NOISY-LE-GRAND

Nom _____ Prénom _____
Adresse _____
Code postal _____ Ville _____ Pays _____

désire recevoir exemplaires de *Parèv* au prix unitaire de 552 F
(20 % de réduction sur le prix tarif).

Ci-joint règlement par chèque libellé à l'ordre de l'ACAM.

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ 1901 - 1910

Դարասկիզբին, ԺԸ դարուն վերջին անցքերը Համառօտելով, Բազմավէպ, Վենետիկի Մխիթարեանց ծանօթ ամսագիրը (Յունուար 1901), Հետեւեալ Հաստատութիւնները կ'ընէ.

« Տարտամ եւ շուարուն շրջան մը բոլորեցաւ. շրջան մը որուն գեղեցիկ արշալոյսը տկար վերջալոյս մ'ունեցաւ. ներկայիս մենք կը գտնուինք ողորմելի, լքեալ, ճնշուած, քայքայուած, այրասերած. յետադիմութիւնը յառաջդիմութիւն կարծուեցաւ, ազգութիւնը գաճաճներ դիցազներ կարծեց, աննշաններն՝ նշանաւոր, խեղճերը՝ քաջեր, վատերը՝ յոռքինիներ, գրչակները՝ գրիչ, ճոռումբանողները՝ Հոետորներ, մակարոյծները՝ ճշմարիտ գործիչ, վերականգնիչ, ախոյեան, վրէժխնդիր, մեծ դիւանագէտ, անսայթաք առաջնորդ: Պատրանքնիս մեծ էր եւ փոխադարձաբար կորուստնիս մեծ եղաւ: »

Եթէ թուրք կառավարութիւնը կը շարունակէ Քիւրտերու եւ Համիտիէ զինուորներու օգնութեամբ գաւառը ճնշել, ինչ որ Սասունի մէջ Ֆէտայիներու ապստամբութեանց ու անոնց յաջորդող Չարդերուն տեղի կու տայ, երկիրը ստոյգ փլուզումէ ազատելու համար թուրք յառաջդիմական տարրերը բարեկարգութիւն ըսելով Օսմանցիութիւնը առաջ կը քշեն. « Մէկ լեզու, մէկ կրօն եւ մէկ Հայրենիք՝ Թուրքիա » նշանաբանով:

Չուլման նոյն սպառնալիքին տակ եւս կը շտուկն Կովկասի մեր եղբայրները. կառավարութիւնը 1903-ին Հայկական եկեցապատկան կալուածները կը գրաւէ, դպրոցները կը գոցէ եւ 1905-ի Հայ-թաթարական բախումները կը խրախուսէ:

Ներքին բարեկարգութիւններու բացակայութեան պատճառաւ, Հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները 1905-ին Սուլթանին վրայ մահափորձ կը կատարեն, ետեւէն քաշելով ձերբակալութիւններու, արքորներու, Չարդերու նոր շարք մը:

Օսմանեան կայսրութեան ընդդիմադիր տարրերը կը միանան, 1908-ին բանակը կը շարժի, Սուլթանը կ'ստիպուի 1876-ի Սահմանադրութիւնը վերականգնել: Թուրքեւ Հայ եղբայրակցութիւն: Թուրքերը Հայ պետերը « գահրաման » կը Հոչակեն, իսկ Հայերը Նիազին ու Էնվէրը Վարդանի եւ Վահանի Հետ կը բաղդատեն:

« Ինչ որ կ'անցնի Տաճկաստանի մէջ երկու երեք ամիսներէ ի վեր հրաշքի մօտեցող, Հէքեաթի

նմանող բան մըն է ապշեցուցիչ », կը գրէ Արշակ Զօպանեան Անահիտ, Յունուար 1908:

Իսկ Դրօշակ (Յունուար 1909), անկէ պակաս շմնալու համար « 1908 թուականը ոսկէ տառերով կ'արձանագրուի տիեզերական պատմութեան վրայ » կը պատգամէ:

Թէեւ կարգ մը փորձառու անձեր այս թրքաւիրական պոռթկումին շափ մը դնել կ'ուզեն, գիտովութիւնը կը շարունակէ մինչեւ կիլիկեան Չարդերը, անգամ մը եւս ցոյց տալու համար թէ « թագաւորը տաճիկ է »: Երթեւեկութեան ազատութենէն օգտուելով, Հալածանքէ, աղքատութենէ խուսափողներ արտասահման կ'անցնին: 1909-ին Սեբաստիայէն կը գրեն. « Գաղթականութիւնը տակաւին կը շարունակուի. ամէն օր երկու երեք կառք կը մեկնի, շատ մը մայրեր եւ ճահել Հարսներ դրան ետեւ մնացած են քանի մը պգտիկներով ասդին անդին գործ կը փնտոեն գէթ օրուան հաց մը ճարելու համար: »

Այսու ամենայնիւ, այս շրջանին Թուրքիոյ Հայութիւնը ճոխ ազգային կեանք մը կ'ապրի. գեղարուեստական, գրական, թատերական, քաղաքական մեծ եռուզեր մը, որ պիտի շարունակուի քանի մը տարի եւս, եւ որ Հայութեան կարապի վերջին երգը պիտի ըլլայ:

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մամուլ՝

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ. Բրովիտենս՝ Armenia. Նիու-Եորք՝ Կոչնակ. Գոսթոն՝ Ազգ, Արաքս, Արծիւ, Երիտասարդ Հայաստան, Զուռնա, Կոչնակ, Հայ, Հնչակ. Գորչիօ-Քոթիւն՝ Դղեակ Լուսաւորչի. Քէմպրիճ՝ Լոյս. Տրէզնօ՝ Ասպարէզ, Քաղաքացի:

ԵԳԻՊՏՈՍ. Աղեքսանդրիա՝ Ազատ բեմ, Շիրակ, Պարտէզ. Գահիրէ՝ Արեւ, Արտեմիս, Աւել, Ժողովուրդ, Լուսաբեր, Հորիզոն, Շիրակ:

ԹՈՒՐԻՔԻԱ. Ամասիա՝ Ամասիա. Ատաբազար՝ Երկիր. Երզնկա՝ Արդի. Թոգաթ՝ Իրիս. Իզմիր՝ Աշխատանք, Արձագանգ, Արշալոյս, Դաշինք, Իգմիրլի. Խարբերդ՝ Եփրատ. Կեսարիա՝ Հայեկ. Կարին՝ Յառաջ. Կ. Գոլիս՝ Ազատամարտ, Ազգակ, Դրախտ, Ժամանակ, Ժողովուրդ, Ծաղիկ, Միածան, Կառափնատ, Կավոօշ, Կոհակ, Հայ աշխարհ, Չայն Հայրենեաց, Շող, Չեզոք, Պարտիզակ, Տաճար, Քնար, Տոն-Տոն. Մարգուան՝ Հայկունի, Նոր այգ. Սեբաստիա՝ Անդրանիկ, Հող-Դար, Եղբրակ. Վան՝ Աշխատանք. Տրապիզոն՝ Գեղջուկ, Փեթթակ:

(Շար. էջ 12)

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ 1901-1910

(Շար. 11-րդ էջէն)

ԳՈՒԼՎԱՐԻԱ. Շումլա՝ Ռահվիրայ, Ռուսչուր՝ Ապագայ, Չիթենի՝ Վառնա՝ Հայաթերթ, Շարժում, Վիպաթերթ. Ֆիլիպէ՝ Ռազմիկ:

ՌՈՒՍԻԱ. Ալեքսոլ՝ Ախուրեան, Էմինեան ազգագրական ժողովածու, Ժայռ. Աստրախան՝ Լրաբեր, Մեր կեանքը. Գորիս՝ Գաւառ. Երեւան՝ Հրազդան. Թիֆլիս՝ Ալիք, Անկախ մամուլ, Աշխատանք, Առողջապահ, Ապագայ, Արշալոյս, Արօր, Գեղարուեստ, Գործ, Գրականութիւն եւ կեանք, Երկիր, Երկրի ձայնը, Զուռնա, Ժամանակ, Ժայռ, Խաթաբալա, Խարազան, Կայծեր, Հայելի, Հայրենիք, Հասկեր, Հոսանք, Հովիտ, Հովիտ, Հորիզոն, Զայն, Մանկական աշխարհ, Մոծակ, Յուշարար, Նոր աշխարհ, Նոր աշխատանք, Նոր դպրոց, Գատանի, Գրուեստի կոչիւր, Սուրհանդակ, Վտակ, Մոսկովա՝ Էմինեան ազգագրական ժողովածու. Ս. Գետերբուրկ՝ Բանբեր գրականութեան եւ արուեստի, Սափրիչ. Նոր Նախիջեւան՝ Լոյս, Մեր ձայնը, Նոր կեանք. Գաբու՝ Անի, Բարի լուր, Գրոհ, Զանգ, Նոր Օրեր, Ուղի, Սոցիալիստ:

ՖՐԱՆՍԱ. Բարիզ՝ Ազատ խօսք, Ապագայ, Ասպարէզ, Արուեսակ, Գութան, Գիտութիւն, Ժամանակ, Ժողովուրդին համար, Կոմուն, Հայ արձագանգ.

Քանի մը գիրք՝

Հ. Ղ. Ալիշան՝ Հայապատմ. Ա. Ալփոյաճեան՝ Ուսումնասիրութիւն Սրբուհի Տիւսափի. Ա. Ահարոնեան՝ Ազատութեան ճանապարհին. Հ. Աճառեան՝ Գատմութիւն Հայոց նոր գրականութեան. Մ. Անանիկեան՝ Հայ ազգին ծագումը. Անդրանիկ՝ Յորդորներ եւ Հրահանգներ Հայդուկներուն.

Բակուրան՝ Կիպրոս Կղզին. Կ. Բասմաջեան՝ Լեւոն Լուսինեան վերջին թագաւոր Հայոց. Կ. Գաբիկեան՝ Բաղդադը Սեբաստիոյ զաւառալեզուի, Հայ բուսաշխարհ.

Ե. վրդ. Դուրեան՝ Գարգ քարոզներ. Գ. Դուրեան՝ Աւերումն Անի մայրաքաղաքին, Բանաստեղծութիւններ:

Զ. Եսայեան՝ Կեղծ հանճարներ. Երուխան՝ Ամիրային աղջիկը. Երօտ՝ Առաքելութիւն մը Ի Սապլվար:

Ռ. Զարդարեան՝ Վաղուան գրականութիւնը. Լ. Էսաճանեան՝ Այրած քնար մը Բինկեանի մոխիրներուն վրայ:

Յ. Թաղէտեան՝ Քուշակ Նահապետի երգերը. Թէոդիկ՝ Ամէնու տարեցոյցը, Գոլտոյ Հայեվարը. Ա. Թէոդիկ՝ Ամիս մը Կիլիկիա. Յ. Թէրզեան՝ Ատանայի կեանքը. Վ. Թէրզեան՝ Հոգերը. Կ. Թումսեան՝ Գատմութիւն արեւելեան խնդրոյ եւ առաջնորդ Հայկական խնդրին. Թ. Թորամանեան՝ Զուարթնոցի եկեղեցին. Յ. Թումանեան՝ Անուշ, Բանաստեղծութիւններ, Թմբկաբերդի առումը, Լոռեցի Սարօն, Հազարան Բլբուլ, Ոսկու կարասը, Սասունցի Դաւիթ, Տէրն ու ծառան, Փարվանա, Քաջ Նազար:

Ինտրա՝ Ներաշխարհ. Բ. Իշխանեան՝ Տաճկահայ խնդիրը եւ միջազգային դիպլոմատիան. Ա. Իսահակեան՝ Բանաստեղծութիւններ, Նուագներ:

Լէօ՝ Հայկական սպագրութիւն, Ռուսահայ գրականութիւնը սկիզբէն մեր օրերը, Ա. Մետրոպ:

Խաժակ՝ Հարկերը տաճկահայաստանում. Բ. Խալաթեանց՝ Հայ ժողովրդ. դիցազնական էջը, Հայ Արշակունիք ըստ Մովսէս Խորենացոյ:

Յ. Կարապետեան՝ Բրիտանիոյ Կարա-Մուրգա. Բ. ծ. վրդ. Կիլիկեանեան՝ Իսլամը Հայ մատենագրութեան մէջ, Մովսէս-Կէօլճիկ. Ե. Կուրդինեան՝ Արշալոյսի ղօղանջներ:

Վ. Մալէգեան՝ Անհաւատը. Յ. Մանանդեան՝ Դաւիթ Անյաղթի խնդիրը նոր լուսաբանութեամբ, Սասունցի Դաւիթ եւ Մարա Մելիք. Տ. Մանավեան՝ Վարդան Մամիկոնեան. Մ. Մեծարեանց՝ Միածան, Նոր տաղեր. Վ. Միրաբեան՝ Լայուարի որսը. Յ. Մնձուրի՝ Հարս ու կեսուր. Մ. եպ. Սերոբեան՝ Ատանայի Զարդը եւ պատասխանատուները:

Շահան Նաթալի՝ Ամպեր, Շանթեր, Սիրոյ Խատելութեան երգեր. Նար-Դոս՝ Սպաննուադաւնին. Շանթ՝ Ճամբուն վրայ, Հին աստուածներ. Ա. Շիտանեան՝ Թափառական Հայր, Թիպարտ Մատնիչը, Վաշխառուն. Ա. Շուտ Լ. Արամեանց՝ Հնչակ, Քիւրտ բէկ. Ալ. Շիրվանզատէ՝ Արտիստը, Նամուս, Զար ոգի:

Կ. Զալեան՝ Ատանայի դէպքին պատասխանատուները. Գ. Զալխուշեան՝ Հայկական Հարցը Ռուսաստանում. Օ. Զիֆթէ-Սարաֆ՝ Թրքական տէրօրի օրերէն, Միամիտի մը արկածները. Տ. Զէօկիւրեան՝ Հայրենի ձայներ. Ա. Զօպանեան՝ Նահապետ Քուշակի դիւանը, Նաղաշ Յովնաթան աշուղը եւ Յովնաթան Յովնաթանեան նկարիչը, Քերթուածներ:

Ս. Գարթեւեան՝ Կիլիկեան արհաւիրքը. Մ. Գարսամեան՝ Անրջանք. Մ. Գէրպէրեան՝ Արձակ էջեր. Ռ. Յ. Գէրպէրեան՝ Դաստիարակի մը խօսքերը:

Սեպուհ՝ Դրուագներ Սասունի կռիւներէն. Սիւմանթօ՝ Դիցազնօրէն, Հայորդիներ, Հոգեվարքի եւ յոյսի Զահեր, Կարմիր լուրեր բարեկամէս, Հայրենիք, Հրաւէր:

Մ. Վարանդեան՝ Արեւմտահայ ազատագրութեան հարցը, Կարմիր գիրք, Վերածնունդ Հայրենիքը եւ մեր դերը. Դ. Վարուժան՝ Զարդը, Սարսուռներ, Տեղին սիրտը:

Ն. Տաղաւարեան՝ Երկրագործութեան զարգացումը, Տարվինականութիւն, Տիեզերքի կազմութիւնը. Վ. Տիրանեան՝ Հոգեր:

Փառնակ՝ Օմար Խայեամի քառեակները. Վրդ. Փափազեան՝ Հաճի բէկ, Գատմուածքներ թրքահայերի կեանքից, Գատմութիւն Հայ գրականութեան:

Ouvrages parus en français :

E. Aknouni, *Les Plaies du Caucase* ; H. Arakélian, *La Question arménienne du point de vue de la paix universelle* ; Kévork Aslan, *Etudes historiques sur le peuple arménien* ; A. Azadian, *Les Lusignan* ; Ed. Bernstein, *Les Souffrances du peuple arménien et la réforme de la Turquie* ; F. Macler, *Choix de fables arméniennes attribuées à Mkhitar Goch, Mosaïque orientale* ; F. de Pressensé, *L'Arménie et la Macédoine* ; Raffi, *Contes persans* ; A. Tchobanian, *L'Arménie, Les massacres d'Arménie, Poèmes arméniens anciens et modernes, Trouvères arméniens* ; H. Lynch, *Armenia, travels and studies*.